

Lesson Eleven- ישתבח וחצי קריש

יִשְׁתַּבַּח שֶׁמֶךְ לַעֲד מִלְכְּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ
בְּשִׁמְסִים וּבְאַרְצֵי בִי לֵךְ נָאָה יי אֱלֹהֵנוּ וְאֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וְשִׁבְחָה הִלֵּל וְסִמְרָה בְּרִכּוֹת וְהוֹדָאוֹת עִזּוּ וּמִשְׁלָה נִצַּח
וְנִרְלָה וְנִבְרָה תְּהִלָּה וְתַפְאֶרֶת קְדוּשָׁה וּמִלְכוּת מַעֲתָה יַעַר עוֹלָם
בְּרוּךְ אַתָּה יי מֶלֶךְ גָּדוֹל בְּתִשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲרוֹן הַנִּפְלְאוֹת
הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי וְסִמְרָה מֶלֶךְ אֱלֹהֵי הָעוֹלָמִים אָמֵן:

ואם יש בבית הכנסת עשרה בני אדם ישראלים גדולים בני שלש עשרה ולמעלה פקחים ולא
שומים עומד החזן כשהוא סעסוף בסליחו ויורד לפני הארון שבו ספר תורה
ומטין רגליו וטופף זרועותיו ומנעים קולו ומטין לבו ושפתיו יחדיו ואומר באימה וכיראה ברתת
לבויע ואומר ישחבת קריש ונברכו ויצר אור וכל סדר התפלה ואם אין שם עשרה בני אדם
גדולים כל אחד ואחד סתמלל לעצמו ואומר ישחבת ואינו אומר קריש וסברך ואומר ויצר
אור ואינו אומר קדושה אלא סרגל ואומר עונים ביראה ואומרים קדוש ברוך לאל ברוך
נעיסות יחנו וגומר כל סדר התפלה וגם כשסחפללין בעשרה צריך כל אחד ואחד
ללחוש עם החזן ישחבת ויצר אור אהבת עולם וקרית שמע אמת ויצב
שהרי כל אחד ואחד חייב לברך לעצמו קריאת שמע וברכותיה ואומר
לחון לירד לפני התיבה בגלוי הראש וצריך להניח תפילין לפחות קודם
שיתחיל ויצר אור לפי שאסור לקרות קרית שמע בלא תפילין
כמו שאמרו רבותינו ול הקורא קרית שמע בלא תפילין כאלו סעיד ערות שקר
בעצמו מלבראם הוא מן הפסורים דהיינו שאינו יכול לשומרן בסדרה או בכונה
והמתמיד על עצמו להניח קודם שיתחיל הוסירות יתולו ברכות על ראשו ואומר החזן:

Translation Of Instruction: If there are ten Jewish adult males in synagogue, each over the age of thirteen, of sound mind and not insane, the prayer leader stands but only after donning a Talis. He proceeds to stand in front of the Aron in which a Sefer Torah has been placed, sets his feet together, bends his wrists, raises his voice, concentrates on the meaning of the words as he recites each of on them and says in great fear and trepidation Yishtabach, Kaddish and Barchu, Yotzer Ohr and the entire order of the prayers. If ten adult men are not present, each one prays individually. Each one recites Yishtabach but not Kaddish, recites the Bracha of Yotzer Ohr but not Kedushah D'Yotzer. Instead he omits parts and says: Onim B'Yira V'Omrin Kadosh, Baruch, L'Kail Baruch Yitainu and recites the balance of the prayers. Even when ten men are present, they must quietly recite the words of the prayers along with the prayer leader; Yishtabach, Yotzer Ohr, Ahavas Olam and Kriyas Shema and Emes V'Yatziv. All present are required to recite the Brachos Of Kriyas Shema and Kriyas Shema. The prayer leader may not lead the service with an uncovered head. He must don Tefillin at least before he recites the Bracha of Yotzer Ohr because it is prohibited to recite Kriyas Shema without Tefillin as our Sages said: whoever recites Kriyas Shema without Tefillin is like one who is testifying falsely against himself. He dons Tefillin unless he is one who is classified as being exempt from performing the Mitzvah of Tefillin. That includes those who are unable to wear them while in a clean state or with proper intention. Those who are strict and don their Tefillin before Psukei D'Zimra will bring blessings to themselves.

What We Can Learn About Tefila From The Machzor Roma

Questions Presented:

1. Why is Amen recited by each person as he completes the ברכה of ישתבח?
2. May a person praying alone recite קדושה דיוצר?

Source 1

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מה' עמ' ב' – תני חדא: העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח, ותניא אידך: הרי זה מגונה! לא קשיא: הא, בבונה ירושלים, הא, בשאר ברכות.

Translation: One taught: he who answers Amen after his own Bracha is performing a praiseworthy act while another taught that doing so is a despicable act. How do we reconcile the two opinions? It is praiseworthy to answer amen after reciting the Bracha of Boneh Yerushalayim but it is despicable to do so after reciting other Brachos.

Source 2

תשובות הגאונים החדשות – עמנואל (אופק) נספח סימן א-הכי אמ' רב נחשון ריש מתיבנותא בשלשה מקומו' יחיד עונה אמן לעצמו, בבונה ירושלים שבברכת המזון עונה אמן (על פי ברכות מה, ב) בקרית שמע בהבוחר עמו ישר' באהבה ובאוהב עמו ישר' אומר יחיד אמן. וכן מנהג גאונים ואיתנים וחסידים הראשנים וכן הלכה.

Translation: This is what R. Nachshon head of the Yeshiva said: at three points during the prayer service a person recites amen after reciting a Bracha; after Boneh Yerushalayim in Birkas Hamazone (see Brachos 45b), after the Bracha of Ha'Bocheir Amo Yisroel B'Abava before Kriyas Shema in Tefilas Shacharis and after the Bracha of Oheiv Amo Yisroel before Kriyas Shema in Tefilas Arvis. That is the custom among the Geonim, the Torah giants, and the first righteous ones. That is the proper way to act.

Source 3

תוספות מסכת ברכות דף מה', ב' – הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות – פר"ח וה"ג די"מ בכל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבהמ"ו.

Translation: R. Chanael explained that some explain the gemara as follows: we recite amen after saying any Bracha that is similar to Boneh Yerushalayim like after Yishtabach. But if you go out and check the practices of the every day Jew you will find that he restricts himself to answering amen to his own Bracha only concerning the Bracha of Boneh Yerushalayim in Birkas Hamazone.

Source 4

רמב"ם הלכות ברכות פרק א הלכה טז – כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה, והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות הרי זה משובח, כגון אחר בונה ירושלים בברכת המזון ואחר ברכה אחרונה של קריאת שמע של ערבית, וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות עונה בה אמן אחר עצמו.

Translation: He who answers amen after his own Bracha is deemed to have performed a despicable act but he who answers amen to a Bracha that represents the the closing Bracha of any series of Brachos, that is deemed to be a praiseworthy act. Examples of that include reciting the Bracha of Boneh Yerushalayim in

What We Can Learn About Tefila From The Machzor Roma

Birkas Hamazone, after the last Bracha of Kriyas Shema in Tefilas Arvis (Shomer Amo Yisroel La'Ad) and after any Bracha that is the closing Bracha of any series of Brachos, he should answer amen to his own Bracha.

יתגדל
ויתקדש שמיא רבא בעלמא דברא כרעותיה וימליך מלכותיה
בחייו וביומיו ובחיי כל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו
אמן : יהא שמיא רבא מברך לעלם לעלמי עלמיא : יתברך וישתבח ויתפאר
ויתרום ויתעלה ויתהדר ויתהלל שמיא דקדשא בריך הוא : לעלא לעלא מן כל
ברכתא שירתא ותשבחתא ונחמתא דאמירין בעלמא ואמרו אמן :

וארבע טריעות יש בקדיש הראשונה יתגדל ויתקדש שמיא רבא : השנייה בעגלא ובזמן
קריב השלישית יתברך וישתבח עד ויתהלל : הרביעית תושבחתא ונחמתא : ובעת
שהזקן אומ' יתגדל הצבור לוחשין ועתה יגדל נא כח יי וכשהוא אומר בחייו וביומיו לוחשין
זכור רחמיך יי וחסידיך כי מעולם רבא : וכשהוא אומר יתברך לוחשין יתברך שמיא
דקדשא בריך הוא : וכיון שהזקן מתחיל יתגדל אסורין העבור : להפסיק
לדבר בשיתח' חולין עד לעלא : וכורע הזקן טריעה נחלה ואומר בנעימה :

Translation Of Instruction: Four times during the recital of Kaddish, the prayer leader must bow; when he says Yisgadal until the word: Rabbah. The second time when he says: Ba'Agala Oo'Vizman Kariv. The third time when he says Yisbarach until V'Yis'Hallal. The fourth time when he says Tushbichasa V'Nechemasa. When the prayer leader begins the line that opens with Yisgadal, those present quietly say the verse: Ata Yigdal Nah Koach Hashem . . . when he says: B'Chai'Yeichon, they quietly say the verse: Z'Chor Rachamecha . . . When he says: Yisbarach, they say quietly: Yisbarach Shmai D'Kudsha Brich Hu. Once the Shaliach Tzibbur begins to say: Yisgadal, those present may not hold any conversations until he says: L'Aila. The prayer leader then bows down substantially and says in a pleasant voice: Barchu . . .

Source 5

דברים כח תבוא
אונקדום
יִרְכּוּ בִּישְׁבִי : מִבְּכָל־עֵצֶךָ וּפְרִי
אֲדָמָתְךָ יִירָשׁ הַצֶּלְעַל : מִגִּדְּהַגֵּר
אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עֲלֶיךָ מַעֲלָה
מַעֲלָה וְאַתָּה תִּרְדּ מִטָּה מִטָּה :
וְהָיוּ לְךָ אֲרֵי אֱהִבְתָּ בִּישְׁבִי :
מִבְּכָל אֲרָצְךָ וְאֶמְצָא דְאֲרָצְךָ
וְהִסְנִיעִיהָ מִקֶּדֶחַ : מִגִּדְּהַגֵּר
דִּי בִינְךָ יִהְיֶה שֹׁלֵךְ עַל מִנְּךָ
לְעִילָא לְעִילָא וְאַתָּה תִּהְיֶה נְדֻחַת
לְתַחֲתָא לְתַחֲתָא : מִדְּהוּא
וְהִסְנִיעִךָ וְאַתָּה דָּא תוֹסִיעִיהָ הוּא

Source 6

רמב"ם סדר התפילות

נוסח הקדיש : יתגדל ויתקדש שמיא רבא בעלמא דיברא כרעותיה / וימליך מלכותיה ויצמח
פורקניה ויקרב משיחיה ויפרוק עמיה בחייו וביומיו ובחייתו וכל בית ישראל
בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן יהא שמיא רבא מברך לעלמא ולעלמי עלמיא יתברך וישתבח
25 יתפאר ויתרום ויתעלה ויתהדר ויתהלל ויתגשש שמיא דקדשא בריך הוא לעילא לעילא מכל
ברכתא שירתא ותשבחתא ונחמתא דאמירין בעלמא ואמרו אמן.

Source 7

סידור רב סעדיה גאון

יתגדל ויתקדש שמייה רבה ויגבון אמן [ועונים אמן] בעלמא די ברא
כרעותיה וימלך מלכותיה ויצמח פרקניה בחייכון וביומיכון ובחיי כל בית
ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן
ויגבון אמן ויפתח להם
ועונים אמן ויפתח להם
יהי שמייה רבה מברך לעלמא ולעלמי עלמא יתברך ויגבון אמן [ועונים
אמן] ישתבח יתפאר יתרום יתעלה ויתנשא ויתקלס שמייה דקודשא בריך הוא
ויגבון אמן [ועונים אמן] לעילא מכל ברכתא שירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן
בעלמא ואמרו אמן

Source 8

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) קריאת שמע וברכותיה-יתגדל ויתקדש שמייה רבא, אמן.
בעלמא די ברא כרעותיה. וימליך מלכותיה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל ישראל בעגלא
ובזמן קריב, אמן. יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא יתברך, אמן. וישתבח
ויתפאר ויתרום ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתקלס שמייה דקודשא בריך הוא. לעילא מכל
ברכתא שירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן:

Source 9

מנהג ארץ ישראל¹

יתגדל ויתקדש שמייה רבה בעלמא דיברא כרעותה ימלך מלכותיה
ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה
בחייך אדונינו אביתר הכהן
ראש ישיבת גאון יעקב
ובחיי רבינו שלמה הכהן
אב הישיבה
ובחיי רבנו צדוק השלישי בחבורה
ובחייכון וביומיכון ובחיי כל בית ישראל
במהרה ובזמן קריב ואמרו אמן¹¹⁵
לעלמא ולעלמי עלמא הוא יתברך¹¹⁶ ישתבח יתפאר יתרום
יתנשא יתעלה [ויתהדר שמו שלמלך מלכי המלכים ברוך הוא¹¹⁷
למעלה למעלה¹¹⁸ מכל הכנרות] השירות התשבחות והנחמות
האמורות בעולם כרצונו ואמרו אמן
עושה שלום במרומיו יעשה שלום עלינו
ועליכם ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן

1. תפלה ומנהגי תפלה ארץ ישראלים בתקופת הגניזה מאת עזרא פליישר עמ' 245.

Source 10

118 במנהג ארץ ישראל הקדום כפלו כנראה 'לעילא' בקדיש ברוב הזמנים והמקומות. כך נהוג, כידוע, במנהג איטליה למן סדר חיבור ברכות ועד ימינו, וכך גם במנהג תימן על פי סידור הרמב"ם (מהר" גולדשמידט, 203). המנהג לומר 'לעילא' פעמיים נשחמר באשכנז בימים הנוראים וכעשרת ימי תשובה עד ימינו, אבל כימי הביניים היה נהוג כך גם בשלוש הרגלים, לפחות בקדיש שלפני 'ברכו' של שחרית. עיין על זה ע' פליישר, מבוא למתזור וורמיישא, עמ' נא. הנוסח כאן, כמובן, בעברית.

Translation: In most places that followed Minhag Eretz Yisroel, it was their practice to repeat the word "L'Eilah" in Kaddish. That is still the practice in the Roman Rite and also in the Yemenite Rite that follows the order of the prayers as described by the Rambam. The practice of repeating the word "L'Eilah" in Kaddish is still followed as part of the Ashkenazic Rite on the High Holidays and during the Ten Days of Repentance continuing into our era. During the Middle Ages Ashkenazim would follow that practice on the three major holidays as well at least during the Kaddish that preceded Barchu in Tefilas Shacharis. You can read more about this practice in the Introduction To The Machzor Verbals by Ezra Fleisher, page 51. The wording in this version of Kaddish is in Hebrew.

Source 11

ספר ליקוטי הפרדס מרש"י דף יב' עמ' ב'—לעילא לעילא מן כל ברכתא שירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא. שכן מצינו באגדה שכל שירות הידותן שאמר דוד בספר תהלים לא אמר אלא ליום נחמה ולכך אנו אומרים בשבת על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך. וכמו כן או' בקדי' לעילא לעילא מן כל ברכתא שירתא תושבחתא כלומ' אתה משובח' יותר ויותר מכל התשבחות שאמרו הנביאים ושאמר דוד ליום נחמ'.

Translation: L'Aila L'Aila Min . . . So we found in Midrashim that all the songs which King David included in the book of Tehillim were composed to be recited on days of comfort, such as Shabbos. That is why we include the line of: Al Kal Divrei Shiros . . . Misheichecha. That is further the reason that we say L'Aila L'Aila . . . Nechemasa when we say Kaddish on Shabbos. We mean to say that G-d is to be praised beyond all words of praise that were recited by the Prophets and that King David composed to be recited on a day of comfort.

Source 12

ספר מהרי"ל (מנהגים) סדר התפילות של פסח—בשבת חולו של מועד אומרים יוצר "אהבוך" ומתחילין הגבור. ומנגן כל הניגונים כמו שמנגנין ביום טוב עד תפלת י"ח וכוּפּלִין לעילא ולעילא. וכשחל יום טוב האחרון בשבת אומרים גם כן יוצר הזה.

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות שבועות –[ג] ש"צ מתחיל בשחרית האל בתעצומות וחוזר אל ההודאות. וכן חוזר לעלם עלמי עלמא וכוּפּלִין לעילא בקדיש. יוצר ביום ראשון "אדון אמנני". ביום שני "אילת אהבים" בניגון "אתי מלבנון בלה" שהוא יוצר דשבת הגדול.

ספר מהרי"ל (מנהגים) סדר תפילות חג הסוכות –[ב] בסוכות ובשמיני עצרת מתחיל הש"צ הגדול, וכן בשמחת תורה, אכן בק"ק דמגנצא מתחיל בשמחת תורה האל בתעצומות כמו בשבועות שנתנה התורה וחוזר אל ההודאות וכן לעלם ולעלמי עלמא וכוּפּלִין לעילא.

Source 13

סידור רב סעדיה גאון

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך עושה
שלום ובורא את הכל המאיר לארץ ולדרין עליה ברחמים רבים
וטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית ב א יי יוצר המאורות .

Source 14

טור א"ח סימן נטה'—וקדושה שביוצר כתב ורמב"ם ז"ל שאין היחיד אומר אותה וכן כתב רב
נטרונאי אלא אומר עונים באימה ואומרים ביראה קדוש וברוך. וא"א הרא"ש ז"ל כתב
שיחיד יכול לומר שאינו בא עתה לקדש אלא סיפור דברים היאך המלאכים מקדשים ולא
דמי לקדושה שבתפלה שאומר נעריצך, שאותה ודאי אינה בפהות מ". והכי איתא במסכת
סופרים קדושה שביוצר אור ושבסדר קדושה יחיד אומר אותה שאינה אלא סיפור דברים.

Translation: Concerning the Kedushah that is found in the Yotzair Bracha, the Rambam wrote that an individual should not recite it. So too wrote Rabbi Natroni that an individual only recites the words: Onim B'Aima and V'Omrin B'Yirah Kadosh Oo'Baruch. My father, the Rosh wrote that an individual may recite Kedushah in the Bracha of Yotzair because the individual understands that he may not sanctify G-d's name while praying alone but he can relate in narrative form how the angels sanctify G-d's name. Moreover what the individual says is missing the invitation that opens the Kedushah in Shemona Esrei; i.e. Na'Aritzcha which can only be recited when ten men are present. There is also proof from Masechet Sofrim where it is written that an individual may recite the Kedushah that is found in the Bracha of Yotzair and in Oo'Vah L'Tzion because in both prayers the individual is reciting the Kedushah in narrative form.